

Replik till Jakob Olsen om Schaeffer och Kirkegaard

Peter Henrysson

Advokat i Landskrona

peter.henrysson@comhem.se

Jakob Valdemar Olsen skriver i sin artikel i *Theofilos* vol. 2 nr 2013, s 86, om tro och förnuft hos Sören Kierkegaard. Han vänder sig i artikeln mot att Sören Kierkegaard har beskrivits som en förespråkare för det absurda och irrationella. Måhända har han rätt i det. Det är svårt att veta för den som inte har läst något av de 55 band som Sören Kierkegaard har gett upphov till.

Francis Schaeffer är enligt Jakob Valdemar Olsen en sådan missriktad kritiker av Sören Kierkegaard. Jag är inte säker på att det är korrekt men är egentligen inte rätt person att uttala mig om Kierkegaard. Möjligen kan jag tillföra något när det gäller Schaeffer. Vilket är då Schaeffers ärende när han beskriver Kierkegaard som den som skiljde tro från rationellt och logiskt vetande/tänkande?

Ett fruktbart angreppssätt vore att vända sig till någon av Schaeffers grundläggande böcker, t ex *The God Who is there*.¹ Där skriver Schaeffer om Kierkegaard redan i kap 2 och påstår att det ofta sägs att Kierkegaard är det moderna tänkandets fader.² Schaeffer instämmer i det påståendet och kallar honom upphovsman både till det moderna sekulära tänkandet och till den nya teologin. Som sådan placeras han som förste man under det som Schaeffer kallar ”förtvivlans linje”.

Kanske är begreppet ”förtvivlans linje” (*line of despair*) inte det viktigaste att få

kläm på. Men något bör ändå sägas om vad det betyder.

Schaeffers ärende i sin bok är att beskriva den fundamentala förändring av sanningsbegreppet som skett i den västerländska kulturen. Den förändringen menar han är kristendomens största problem och utmaning i dag (d.v.s. 1968 när boken skrevs). Han försöker datera när denna förändring inträffade. Före 1890 i Europa och 1935 i USA var det vanligt att man tänkte utifrån antagandet att sanning och lögn är varandras motsatser och att sanning är en objektiv storhet och gäller för alla. Det gällde vidare oavsett om det var tal om fysik och biologi eller om moral och teologi. Alla trodde visserligen inte detsamma, men man kunde resonera om saken utan att det meningsfulla i samtalet skulle ifrågasättas. Det berodde på att man hade en gemensam tro på objektiv sanning.³

Schaeffers ”förtvivlans linje” skall uppfattas som ett årtal eller en tidpunkt när man börjar tänka annorlunda om *objektiv sanning*. Det blir ett före och ett efter den förändringen.

Jag vill här passa på att infoga vad Jakob Valdemar Olsen skriver om ”den objektiva ovissheten” hos Kierkegaard. Kanske kan man säga att denna Kierkegaards ”ovisshet” avser just den objektiva sanningen. Följdfrågan blir: Är det då inte precis Schaeffers poäng vad gäller Kierkegaard? Det torde man enligt mitt

förmenande kunna påstå.

Åter till förtvivlans linje: Denna linje skär även genom tänkande som inte kan karakteriseras som kristet och ger ett före och ett efter förändringen. Det som förklarar filosofi enligt Schaeffer är en rationalism eller humanism som kännetecknas av att människan utgår från sig själv och sin egen tanke för att förstå världen vad gäller kunskap, mening och moral. Människan är den absoluta utgångspunkten (humanism) och det är hennes tanke som är helt vägledande (rationalism).

Den förändring i fråga om sanningssyn som Schaeffer daterar och kallar förtvivlans linje och skär historiens tidsaxel markerar en diskontinuitet inom den icke-kristna filosofin. Bortom linjen finns sanningsoptimisterna. Hitom linjen finner vi dem som gett upp hoppet om att förstå världen från människans tänkandes horisont. Den rationalistiska filosofins sol har där gått ned. Man har gett upp på sanning. Istället för det klassiska sättet att närma sig sanning och kunskap finner vi helt enkelt ett annorlunda sanningsbegrepp. Vi befinner vi oss då hitom förtvivlans linje eller förändringens tidpunkt – och den moderna människans födelse.

Schaeffer menar att inom den moderna tidens filosofi var Kierkegaard den förste att ge upp sanningssökandet på tankens väg. Hegel hade föreslagit att motsättningen mellan sanning och lögn kunde lösas upp genom ett tredje alternativ, den historiska syntesen. Schaeffer menar att Hegel trots det fortfarande trodde att det skulle gå att finna en förnuftig lösning. Kierkegaard däremot förkastade Hegels försök och föreslog att lösningen låg i att kasta sig i armarna på det som inte kunde rimligen motiveras. Kierkegaard förespråkade ett bejakande av svar som strider mot förnuftet genom ett ”trossprång” vad gäller Guds existens, rätt och fel,

människans värde och annat av fundamental betydelse för människans existens. Det rationella och logiska skildes av Kierkegaard fullständigt från tron. Och vice versa. Tron är orimlig och skall just därför bejakas.

Den förtvivlade insikt som Kierkegaard bejakade, att det inte finns något hopp eller några svar för människan på tankens grund – utgör den moderna människans grundhållning. Det är liktydigt med en stark och principiell skepsis inför sanningsanspråk rörande moral, mening och kunskap. För den som har ögonen öppna leder det till förtvivlan och mörker. Lösningen blir att – i Kierkegaards efterföljd – hävda, intala eller inbilla sig själv att livet ändå kan levas med värdighet och mening – trots att inga rimliga skäl kan anföras till stöd för den uppfattningen.

Enligt Schaeffer är grundfelet hos Kierkegaard liksom hos samtliga upplysningstänkare före och efter Kierkegaard att startpunkten för tankens utforskning av världen är den egna personen och horisonten. Utgångspunkten är *inte* att Gud finns, har talat i historien eller gett oss sitt pålitliga Ord – i kontrast till hur det var under den tid som föregick upplysningen, d.v.s. reformationen.

Av särskilt intresse är här att Schaeffer pekar på betydelsen av att syndafallet i reformatorisk uppfattning omfattade *hela* människan – även hennes tanke. Den uppfattningen betyder att utan Skriften, Guds ord, kan människan *inte* nå sanningen om sig själv och världen. (Kierkegaards objektiva ovisshet bekräftas här.) Vad Kierkegaard gjorde var därför att visa/konstatera att på rationalistisk grund – utifrån endast människans tanke – slutar sanningssökandet i mörker. Kierkegaards förslag till den tänkande människan är i stället att anamma det icke-

rationella (orimliga) som den enda utvägen för henne. Här måste vi också ge Kierkegaard (med flera) rätt – men *endast* om utgångspunkten är upplysningens, dvs enbart tanken som den ter sig från den begränsade människans horisont.

Kierkegaard anvisar således inte ett återvändande till reformatorisk uppfattning utan söker en filosofisk utväg med människan som utgångspunkt.

Schaeffer menar därför att Kierkegaards misstag är att han accepterat humanistisk-rationalistiska utgångspunkter (*presuppositions*). Hade Kierkegaard stället utgått från reformationens mer ödmjuka grundsyn (*total depravity* eller en av synden fallen och förstörd människa – inklusive tanken/förnuftet, ”syndafördärv”) och bejakat Bibeln, som Guds tillförlitliga information till människan som nödvändig förutsättning för ett framgångsrikt sanningsökande, hade han inte nått förtvivlan eller behövt förespråka den modiga (men irrationella) tron – på tankens bekostnad. De intellektuella förutsättningarna för kunskap saknas utifrån de egna tankemässiga förutsättningarna. Det är inte så att materialisten inte kan veta något om verkligheten (eftersom vederbörande saknar teoretisk grund för det). Däremot har materialisten inte någon kunskapsteoretisk grund för det som vederbörande faktiskt påstår.⁴

Schaeffer påpekar att med Kierkegaard är sanningen inte längre *en* utan objektivt oviss. Ett dialektiskt sanningsbegrepp introduceras med andra ord. Det finns

olika sorters sanning (med människan som enda grund) – en rationell och en som ligger utanför det rationella (irrationell). Svaret ligger enligt Kierkegaard i valet och i modet att välja väg – trots att vi inte ”bottnar”. Svaret är rakt och personligt och subjektivt.

Jag kan därför inte komma till annan slutsats än att med Kierkegaard introduceras ett nytt sanningsbegrepp. Det är ett dialektiskt sanningsbegrepp där tanken inte opererar över mer än *en* del av kunskapsfältet – eller i vart fall inte likadant över hela fältet. Kierkegaards misstag är att han i upplysningens tradition avvisar Guds uppenbarelse och Skriften i utgångsläget och i stället tar en humanistisk startpunkt, den enskilda människans begränsade horisont. Den vägen är inte framkomlig eller fruktbar, vilket är Schaeffers hela ärende, utan leder in i mörker och förtvivlan. Det vill säga för den som vill ta filosofiska frågor på allvar och inte endast se filosofin som ett sofistikerat och distraherande tidsfördriv. Det är det Schaeffers bok går ut på att visa (– snarare än att bevisa).

Att fortsätta på upplysningens felaktiga/inadekvata tankeförutsättningar har fört den moderna människan in i förtvivlan och mörker. Att som Kierkegaard bejaka mörkret och uppamma mod i förtvivlan, förmår inte skingra förtvivlans dimma och mörker. Det gör däremot mottagandet av Guds uppenbarelse i skapelse och Skrift. Det – och endast det – är sant ljus- och välsignelsebringande.

Noter

1. (InterVarsity Press, Downer's Grove, IL 1968). Svensk översättning, *Den Gud som finns till* (Interskrift Förlags AB, Herrljunga, 1975).
2. *Den Gud som finns till*, s. 21-24.
3. Egen parafrasering av *Den Gud som finns till*, s. 15-18.
4. Jfr Stefan Lindholm, ”Vad tänker naturalisten med?” *Theofilos* nr 1. 2010.